

התחיל לעסוק במצוה, כי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש לטרדו ולהפסיקו כנ"ל, כדי שלא יבראו ממעשיו מליצי יושר רק אדרבא יתהפכו למארי דרינא שיעוררו עליו עקתין בישין וכל מיני פורעניות, ובגלל הדבר הזה צריך כל איש הירא להרכות בתשובה ומעש"ט כתרים ומגן בפני כוחות הסט"א, כדי שיזכה להיות מוסיף והולך בעבודת השי"ת ולא יסור ממנה לעולם, כמבואר לעיל. ולזה אמר, כל כנסי' שהיא לשם שמים, והכוונה להתכנסות של יראי ד' וחושבי שמו לכל דבר שבקדושה, כקשון כגדול, הן לתורה ולתפלה והן לצדקה וחסד ולכל ענין של מצוה, בסתר ובגלוי, אם באמת כוונתו לשם שמים והוא משתדל בכל עוזו לעלות בהר ד' ולקום במקום קדשו כיתר תקועה במקום נאמן אשר לא תמוט, סופה להתקיים, ולא אמר סתם תתקיים, אלא סופה להתקיים, כי קאי על עצם פעולת המצוה גופא שהמעשים טובים ההם יהי' להם המשך וגמר ושלמות, ועי"ז נבראים מלאכי רחמים וסניגורים המלמדים עליו זכות וטובה בזה ובבא.

דרוש להספד

מהגאון בעל נודע ביהודה אבר"ק פראג זצ"ל

דברי הספד על הגאון מוה"ר בנימין וואלף אוסטרליץ זצ"ל, חר מבי דינא רבה דק"ק פראג, שנאמרה ביום א' פ' צו שנת תקכ"ב לפ"ק¹.

כתיב בישעי' (ל"ב, י"ב) על שדים סופדים, על שרי חמד על גפן פורי'. ויש לדקדק, וכי ישעי' הנביא הו' צריך להשמיענו דרך של הספד. ונקדים מה שכתוב בירמי' (ו', ד') אוי לנו כי פנה היום כי ינמו צללי ערב. וצריך ביאור כפל הלשון. וכדי ליישב, נקדים מה ריש לעיין על הא דפסקינן בשו"ע או"ח (סי' תכ"ט סעיף ב') דאין מספידין ואין מתענין בחודש ניסן חוץ מחכם בפניו, וגם אין נופלים על פניהם, והטעם משום דימים הללו הם ימי רחמים ולכן אין נכון להצדיק עלינו את הדין. אולם יש להוכיח דיותר יש להספיד בחכם שמת באלו הימים יותר משאר ימי השנה, דמבואר בזוה"ק כל שעתא דצלזתא דמנחה כל דינין שלשין, ובשבתא כד מטא שעתא דמנחה רעוא דרעיון אשתכח, ובגין כך איסתלק משה

(1) הוא בנו של מו"ה אהרן סג"ל אוסטרליץ מפראג, והי' תלמיד מובהק של הגאון מוהר"ר יהונתן אייבשיץ זצ"ל. שימש כחד מבי דינא רבה דק"ק פראג, והעמיד שם הרבה תלמידים. נרפס ממנו חידו"ת בספר קדושת ישראל עמ"ס גיפין בדף י"ט ע"א, ובדף כ"ב ע"א. נשמתו עלתה לגנוי מרומים בשבת קודש בשעת מנחה ג' לחודש ניסן שנת תקכ"ב לפ"ק, ונקבר למחרתו. — דברי הספד הללו הועתקו מכת"י אחד מן תלמידי הגאון בעל נודע ביהודה זצ"ל. וראוי לציין בזה, מש"כ בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק חאהע"ז סי' י' וז"ל, מכתבו הגיעני יום א' העבר וכו' אך היום גרם שלא יכולתי לעיין בדבריו כי היום מר יום קראתי לבכי ולמספד, הספדו של הרב המנוח מו"ה וואלף אוסטרליץ שהספדתי ביום ההוא כדיון חכם בפניו, והקב"ה יגדור פרצות עמו ברחמים, עכ"ל. (אנב, כנראה שנפל שם ט"ס בנוכ"י, וצ"ל ז' ניסן ולא ד' ניסן, יעו"ש).

נביאה בהאי שעתא למינדע דלא בדינא איסתלק, עכ"ל. היוצא מזה, דההוא שעתא דמנחה בשבת, היא עת רצון. והנה כתיב (ישעי' נ"ו) מפני הרעה נאסף הצדיק, ויש על זה שני טעמים, הא', שלא יראה ברעת הרור ח"ו, והב' שהצדיק נתפס בעון הרור. וי"ל בזה, דאם ח"ו מת הצדיק בעת רצון בנשיקה, אז בודאי לא מת בעון הרור, שהרי מת בעת רצון, רק אם ח"ו מת שלא בעת רצון, אז יש לדאוג שנתפס בעון הרור. והנה הצדיק הנעדר כעת, מת בשבת בשעתא דמנחה דעת רצון הוא, ומת בנשיקה, על כן יש לנו לדאוג שמא ח"ו יבא רעה עלינו, ועל כן מת הצדיק ההוא טרם יבא הרע כדי שלא יראה ברע. וכן אמרו רז"ל, בדורו של רבי עקיבא כשמת ר' ישמעאל ור"ש ברי', אמר להם רבי עקיבא הזמינו עצמכם לפורעניות.

ולפי"ז יבואר הכתוב הנ"ל, דאיתא במדרש דצדיק איקרי יום דכתיב ויקרא אלקים לאור יום, זה הצדיק. וזשה"כ, אוי לנו כי פנה יום, זהו הצדיק שמת, וינמו צללי ערב, שמת בערב בשעתא דמנחה, שהיא עת רצון, למינדע דלא בדינא איסתלק ורעוא דרעוא אשתכח בההוא שעתא, ובזה אנו יודעים שלא מת בחטאו כי אם בעון הרור, וא"כ יש לנו לדאוג שלא יבוא עלינו ח"ו פורעניות.

וכדי שיהא שפתי צדיק דובכות בקבר, נאמר מילתא מעליא משמי' דהנאון הנעדר מוה"ר וואלף אוסטרליץ וצ"ל, עה"פ ויאמר אברהם הן לי לא נתת זרע והנה בן ביתי יורש אותי (בראשית ט"ו), ויש לדקדק הלא הקב"ה הבטיח לאברהם אבינו אשר לא יוכל להמנות זרעו, וח"ו שאברהם אבינו יהי' מקטני אמנה ולא יאמין בהבטחת הקב"ה, ותו יל"ד על מה שהשיב לו הקב"ה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך, דמהו הלשון ממעיך דוקא, ולמה לא אמר בניך או זרעך. אמנם יש לתרץ, דאיתא בגמרא (יומא כ"ח ע"ב) למה קרא לאליעזר בן משק ביתי, שדולה ומשקה מתורת אברהם לאחרים. ואיתא בגמרא (סנהדרין י"ט ע"ב) דכל המלמד את בן חבירו תורה כאילו ילדו. נמצא דתלמידים נקראים בנים. וזהו המשך הפסוק, דוראי לא ה' אברהם אבינו מסופק בהבטחתו של הקב"ה, רק שהי' מתיירא שההבטחה תתקיים בתלמידים שיהיו לו, כי גם הם נקראים בנים, ועל זה השיב לו הקב"ה, כי אם אשר יצא ממעיך דייקא.

עוד אומרים בשמו. — במשלי (י"ג, ט') כתיב, אור צדיקים ישמח ונר רשעים ידעך. ויש לבאר עפ"י מה דאיתא בגמרא (ברכות כ"ח ע"ב), כשחלה רבי יוחנן נכנסו תלמידיו לבקרו והי' בוכה אמרו לו מפני מה אתה בוכה, אמר להם אם היו מוליכין אותי לפני מלך בשר ודם וכו' ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת לגן עדן ואחת לגיהנם ואיני יודע באיזה דרך מוליכין אותי ולא אבכה. ולכאורה אינו מובן, דהיתכן דצדיק כר"י ה' מתיירא מפני גיהנם. אך י"ל, דהנה הצדיק שלא טעם טעם חטא מעולם, מוליכין אותו תיכף לגן עדן, אולם יש צדיק אשר חטא פעם אחת כמאה"כ (קהלת ז') כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ואותו צדיק צריכין למרק אותו מאותו עון, לכן מוליכין אותו לגן עדן דרך הגיהנם. והנה בגיהנם ישנם רשעים אשר יש להם איזה זכות, כגון שהי' מהנה תלמידי חכמים מנכסיו, או איזה זכות אחר, ואז בעת שמוליכין את הצדיק דרך הגיהנם, ידבק הרשע בהצדיק וילך עמו לגן עדן. וזה שהי' התנא רבי יוחנן

מתיירא, שמא יוליכו אותו לגן עדן דרך הגיהנם, אבל זה ה' לבו בטוח שיכנס לגן עדן. ובזה יבואר כוונת הכתוב הנ"ל, אור צדיקים ישמח, כי צדיק גמור מוליכין אותו תיכף לגן עדן, ואינו עובר דרך הגיהנם, ולכן נר רשעים ידעך, כי אין להם אופן להידיבק בהצדיק וליכנס עמו לגן עדן.

עוד אחרת אומרים בשמו. — איתא בגמ' (ר"ה י"ח ע"ב) ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו. ובמדרש איכה (א', ל"ז) איתא, קשה מיתת צדיקים יותר משריפת בית אלקינו, וכבר עמדו בזה המפרשים להבין שינוי הלשון. ואמר הגאון הנערך זצ"ל לתרץ על דרך משל, דעשיר וקצין אדיר ה' לו בן יחיד רך לאמו ואביו אהבו, וה' מתיירא, שמא במשך השנים, מחמת ההרפתקאות הבאים לעולם, ירדו המסחרים ויבא לידי עניות, על כן עשה סגולה לבנו יחידו וטמן בקופסא אחת הרבה אלפים דינרי זהב, והניח על גבי הקופסא דברים שאין להם חשיבות, כגון כלים שהילדים משחקין בהן. לא עבר זמן רב, ובא גנב וגנב את הקופסא יחד עם הכלים אשר היו מונחים על גבו. הנה התינוק הלזה, מצטער ביותר על אבדן הכלים אשר ה' רגיל לשחק בהם, כי בשכלו הקלוש אינו יכול להשיג את גורל האיבוד של לקיחת הקופסא, ששוה הרבה פעמים יותר מהכלים הקטנים אשר נלקחו עמו. כמו כן אנו מצטערים בהעדר הצדיק, ואין אנו משימים לב כי ראוי לנו להצטער על הפורעניות אשר מוכן ח"ו לבוא עלינו, כי בעוד שהצדיק עמנו מגין על הדור שלא תבוא הפורעניות. אבל הקב"ה יודע מה שמגיע אלינו ח"ו לאחר מיתת הצדיק, לכך נקט המדרש הלשון דקשה מיתתם יותר משריפת בית אלקינו, שאז שפך חמתו על עצים ואבנים, ודו"ק.

וזהו דקאמר נמי המדרש באותו מקום, על הפסוק (ישעי' כ"ט), לכן כה אמר ד' הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא, כי אנו אין מבינים מפני מה מת הצדיק, אם בעון הדור או בחטאו מת, אבל הקב"ה יודע, ושפיר שייך הלשון הפלא ופלא, ומתורץ הכל.

ועפ"ז יתורץ גם הפסוק הנ"ל, על שדים סופדים על שדי חמד גפן פורי', ראיתא בספר אברבנאל (כן הוא ברש"י במקומו בשם מדרש אגדה), שדים אלו סנהדרין שהעולם יונק מהם, רק דשני מיני תלמידי חכמים ישנם בעולם, אחד שהוא לומד לעצמו וגם מרביץ תורה בישראל ע"י שלומד עם אחרים, אז הוא דומה לשדים שאחרים יונקים מהם, אבל ישנם תלמידי חכמים שאין להם תלמידים, א"כ אין להם שדים, עדה"כ (שה"ש ח') אחות לנו קטנה ושדים אין לה. והנה נשים המניקות, מקצתן יש להן חלב טוב, ומקצתן החלב שלהן ארס, וכמו כן הוא בתלמידי חכמים, שמקצתם דבריהם מתוקים כדבש, ומקצתם אין להם מתיקות ואדרבה דבריהם כארס, ולזה קאמר הפסוק, על שדים סופדים, אלו התלמידי חכמים המרביצים תורה בישראל ודומים לשדים יונקים, רק שישנם ב' מיני שדים, כי יש חילוק בחלב שלהן כנ"ל, לכך קאמר, שדי חמד וגפן פורי', ודו"ק.